
Celje - prenova starega mestnega jedra

Author(s): Alenka KOCUVAN-POLUTNIK

Source: *Urbani Izziv*, No. 16/17, PRENOVA (oktober 1991 / October 1991), pp. 41-45

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180570>

Accessed: 10-10-2018 08:19 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Alenka KOCUVAN - POLUTNIK

Celje - prenova starega mestnega jedra

Celje je eno izmed najstarejših naselij na spodnjem Štajerskem, saj je kontinuirano naseljeno že skoraj 3000 let: tukaj je bilo keltsko naselje, pozneje rimsko upravno središče, pomembno srednjeveško mesto z vladavino celjskih grofov. Kot trg se prvič omenja leta 1323, mestne pravice je Celje dobilo leta 1451. Značilna srednjeveška zasnova mesta z obzidjem, izgrajenega 1.5 metra nad rimskim naseljem, je ostala ohranjena vse do izgradnje železnice in do razvoja industrije, ki je povzročila nastanek večjih stanovanjskih karejev na severnem in zahodnem robu mesta. Sodobni industrializacijski in migracijski procesi so zlasti po zadnji vojni močno spremenili podobo mesta. Stoletna urbana dediščina je postala z novimi posegi v jedru vse bolj razvrednotena, večstoletna urbana kontinuiteta poselitve tone v senci nove obrobne pozidave.

Kljub nekajkratnemu povečanju mesta po površini, ki danes šteje okoli 40.000 prebivalcev, je staro (historično) mesto jedro ohranilo vse mestne funkcije. Zaradi večanja števila stanovanj v novih soseskah so se večale površine za potrebe mestnih funkcij, ki so se v glavnem širile in razpredale v starem mestnem jedru, in to na račun stanovanjskih površin. Mesto je zajel proces citizacije. Vitalni del prebivalstva se je izseljeval v nove stanovanjske soseske, v mestnem jedru je ostajala starejša in socialno šibkejša struktura prebivalstva. Vse to je vplivalo na ustrezno razmerje med stanovanji in drugimi mestnimi funkcijami. Porušeno razmerje se je odražalo na zunanem videzu grajene strukture in odprtega prostora.

V primerjavi z drugimi mesti, npr. Mariborom in Ljubljano, so vzroki za propadanje stanovanjske funkcije tudi v sami funkciji mesta v omrežju mest Slovenije, kar se odraža v strukturi delovnih mest, strukturi prebivalstva in s tem v interesu za

bivanje v starem mestnem jedru, ki je zanimiv le za določeno kategorijo prebivalstva.

Začetek prenove v Celju je pozornost urejanja mesta usmeril v javne komunikacije, ulice in trge, in to predvsem zaradi obnove komunalne infrastrukture in zaradi videnja atraktivnejše cone za pešce v drugih državah. Šele ob izvajanju prenove javnih komunikacij so postali problemi mesta tako očitni, da jih ne bi bilo možno reševati drugače kot z načrtom prenove. Zakon o varstvu kmetijskih zemljišč in nova Zakona o urejanju prostora so podkrepili prizadevanja za prenavo obstoječih mest in še posebej historičnih mestnih jeder.

Z načrtnim pristopom k prenovi smo v Celju pričeli v letu 1975, z razumevanjem upravnih organov so bile naročene razne študije, ki so interdisciplinarno in celovito pristopile k projektu prenove; pri morfološki analizi je sodeloval tudi Urbanistični inštitut.

Osnovni problemi prenove so se izkazali v nesorazmerju med stanovanjskimi in nestanovanjskimi površinami in v visoki starostni in šibki socialni strukturi prebivalstva.

Izredno veliko število delovnih mest (tudi v industriji) v starem mestnem jedru je povzročalo prometne infarkte ob konicah, po končanem delovnem času pa je bilo mesto prazno.

Anketa, ki smo jo opravili, med prebivalci v nekaterih izbranih delih mesta, je pokazala, da bivanje v mestnem jedru mlajši populaciji pomeni vmesni čas, odskočno desko, ker ali čakajo na novo stanovanje ali gradijo hišo. Starejši del populacije, pretežno socialno šibek, ni izražal nobenih želja po prenovi mesta, saj je v tem videl le večanje stroškov lastnega bivanja. V mestu je živelo in živi le malo avtohtonih meščanov, meščanov s tradicijo bivanja.

Administrativni predpisi, kot na primer odlok, ki je vsa družbena stanovanja v starem mestnem jedru določal za stanovanja posebnega pomena (kadrovska, borčevska...), in republiški predpisi o normirani velikosti stanovanj so še dodatno ovirali izvajanje večjih sprememb na tem področju.

Zavedali smo se, da zgolj prenova bivanjskih možnosti, humanejših stanovanj in okolja ne bo pomenila uspehov, če ne bomo vplivali na spremembo starostne in socialne strukture prebivalcev in na spremembe namembnosti nekaterih dejavnosti.

Prvi uspešnejši majhni koraki prenove so bili storjeni z izgradnjo vrtca v mestnem jedru, prenovo in dozdavo glasbene šole, preselitvijo grafične industrije iz starega mestnega jedra. Tako je tudi prenova stanovanj dobila večji smisel, saj so mlade in socialno uspešnejše družine videli v mestnem jedru tudi prednost bivanja.

Prenova stanovanj v obstoječih objektih in izgradnja nekaj novih poslovnih stanovanjskih objektov je pomenila drugo fazo prenove mestnega jedra.

Izgradnja in prenova stanovanj sta bili v smislu prenove mesta in pomlajevanja prebivalstva uspešno dogajanje, povečalo se je število prebivalstva, povečal se je stanovanjski fond.

Zaradi doslednega spoštovanja predpisov o velikosti stanovanj, ki za prenovo ne določajo izjem, pa smo v mestnem jedru izgubljali stara in velika stanovanja, obremenjevali posamezne objekte z večanjem števila stanovanj (iz enega velikega več manjših) in z izgradnjo stanovanj na podstrešjih. Vzporedno s stanovanji niso bili sprejeti ustrezni ukrepi glede parkiranja in garažiranja stanovanj, izgrajena ni bila nobena parkirna hiša. Danes se mesto duši v počasi premikajočem se prometu in v parkiranju vsepovsod, tudi na površinah za pešce in na zelenih površinah.

Mesto soustvarjajo grajena struktura in odprti prostor, njihove medsebojne povezave, vsebina in oblika.

Obravnava, načrtovanje in prenova zgolj javnih površin v površine za pešce in prenova stanovanj oziroma objektov brez upoštevanja prenove funkcionalnih zemljišč, atrijev, dvorišč, vrtov in javnih zelenih površin se je izkazala kot pomanjkljiva.

Odločitev za podrobnejšo obravnavo odprtega prostora pomeni naslednjo fazo prenove starega mestnega jedra.

Odprti prostor

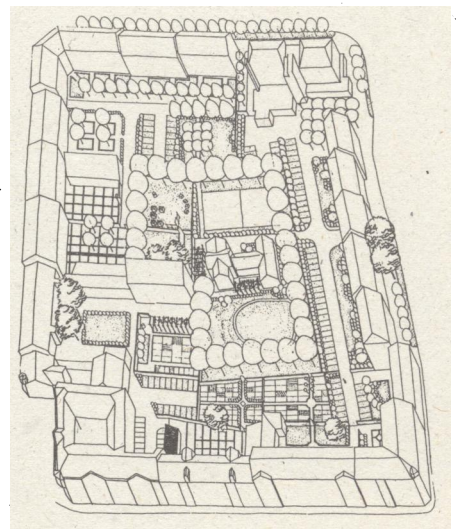
Cilj raziskovalne naloge je bil prikazati ustrezen pristop načrtovanja prenove dela odprtega prostora starega mestnega jedra in dokazati, da je v mestu dovolj odprtega prostora, ki nudi normativno podobne, kvalitativno pa višje oblike zadovoljevanja potreb stanovanj po odprtem prostoru kakor odprti prostor v no večjih soseskah Celja. Pristop raziskave temelji na:

- podrobnejšem poznavanju zgodovinskega razvoja,
- percepciji stanovanj o notranjih odprtih prostorih mesta kot pomembnem elementu načrtovanja prenove,
- na potrebah rabe odprtega prostora vseh uporabnikov.

Naloga je razdeljena v štiri večja vsebinsko zaokrožena poglavja:

- I. Primer Celja v kontekstu razvoja oblikovanja odprtega prostora mest.
- II. Socialni vidik s poudarkom na percepciji prostora.
- III. Urbanističnoplanerski vidik.
- IV. Projektnooblikovalski vidik z aplikacijo na izbrane primere.

Prvo poglavje naloge je rezultat raziskave zgodovinskega razvoja mesta in sprememb odprtega prostora primerjalno med splošnim razvojem in razvojem v Celju. Drugo poglavje pojasnjuje percepcijo prostora na splošno, z rezultati izvedene ankete o percepciji odprtega prostora stanovanj pa detajlno. Tretje poglavje predstavlja urbanističnoplanerske vidike. Četrto poglavje naloge predstavlja povsem lastna razmišljanja o postopkih in načinu urejanja dela odprtega prostora v historičnem ambientu - starem mestnem jedru na primeru Celja.

I. Zgodovinski razvoj - zaključek in stanje

Opis razvoja odprtega prostora v starem mestnem jedru Celje je zaključeno z obdobjem do prve svetovne vojne. V času med obema svetovninima vojnama ni bilo bistvenih sprememb odprtega prostora, ohranjen je pretežni del dvorišč in vrtov, ki služijo potrebam stanovalcev; mesto je živelo umirjeno.

Po drugi svetovni vojni so predvsem potrebe velikih imigracij v urbana središča vplivala na spremembe grajene strukture in odprtega prostora. Prenaseljenost mesta se je pokazala v majhnih stanovanjskih površinah, večanju stanovanjskih enot v hiši, izkoriščanju funkcionalnih prostorov hiše za stanovanja in s tem premeščanju teh potreb v provizorije, lope in barake, ki so se nekontrolirano širile na dvoriščih in vrtovih. Na spremembo stanja (zapuščенost) je vplivala tudi sprememba lastništva hiše iz privatne lastnine v družbeno. Prenaseljenost je vplivala na odločitve aktivnega in finančno sposobnejšega dela prebivalstva, ki se je izseljevalo v nove, prosto stoječe hiše iz mesta. V mestu je ostal starejši in socialno šibkejši del prebivalstva. Vse te vsebinske spremembe so bile poglaviti vzrok za stanje odprtega prostora, dvorišč in vrtov, ki se kaže v zanemarjenosti in nepravilni namenski rabi.

II. Percepcija prostora

Na nivoju urbanističnega načrtovanja v okviru socialnega vidika obravnavamo vse tiste aktivnosti, ki so povezane s sodelovanjem prebivalcev na obravnavanem območju. Z načrtovanjem, spremembami in prenovo neposrednega, intimnega bivalnega okolja, odprtega prostora, postajajo stiki med načrtovalci in uporabniki vse tesnejši. V področje socialnega vidika spada tudi percepcija odprtega prostora. V nalogi je podrobneje opisana percepcija prostora globalno.

Najpomembnejše pri vključevanju uporabnikov v načrtovanje njihovega lastnega okolja je zadovoljstvo. Uporabniki, ki so vključeni v

načrtovanje, so bolj zadovoljni z ureditvijo prostora kakor tisti, ki niso bili vključeni.

Zaključek

Analiza spoznavne slike notranjih dvorišč, kakor je vidijo stanovalci, je vsekakor težja kakor analiza slike celovitega starega mestnega jedra. Dvorišča sama po sebi so zaprta, ob njih živi ali se giba omejeno, določeno število ljudi z določenim namenom. Ljudje, ki tukaj živijo, koncipirajo prostor drugače kakor tisti, ki prostor le pasirajo.

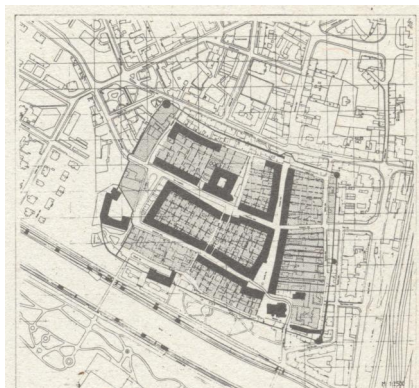
Stanovalci v obravnavanem prostoru so specifična starostna in socialna struktura, ki ima specifične potrebe in zato tudi drugačen odnos do prostora, kot ga v raziskavi pričakujemo v smislu obravnave prostora po Lynchu, Cullenu in Schulzu. Nedvomno pa neka notranja osebna predstava v okolju, prostoru obstoja, vendar je zaradi zanemarjenosti, pomanjkanja arhitekturnega oblikovanja, neslikovitosti premalo zanimiva in v ljudeh ne vzbuja tistih reakcij, ki bi jih pričakovali. Eden izmed problemov je tudi različna navezanost na okolje (stanovalci in priseljenci, kultura, izobrazba).

Izvedba ankete je doživela veliko zanimanje med prebivalci izbranih območij. Rezultati ankete kažejo interes stanovalcev za obnovo odprtega prostora, dvorišč in vrtov.

III. Urbanističnoplanerski vidik

Odprti prostor v starem mestnem jedru

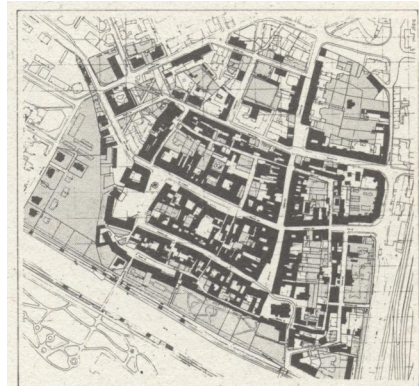
Ko govorimo o urbanem ambientu, o mestu, imamo v zavesti vedno podobo grajene strukture, javnih komunikacij in odprtih prostorov. Pod pojmom odprti prostor znotraj urbanega ambienta razumemo vse tiste nepozidane površine, ki funkcionalno dopolnjujejo objekte, vse komunikacije, ki objekte med seboj povezujejo, ločijo ali pa imajo funkcijo, ki je značilna za nje same - zato jih imenujemo in definiramo kot odprti prostor. Odprti prostor v urbanem ambientu je vedno namensko določen in oblikovan prostor. To so javne, poljavne in zelene površine;

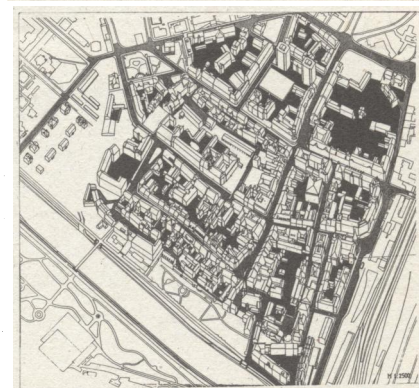
odprti prostor mesta
domnevna situac., okoli l. 1600

odprti prostor mesta
situacija okoli leta 1825

odprti prostor mesta
situacija okoli leta 1900

aksonometrični prikaz mesta Celje

to so ulice, trgi, dvorišča, vrtovi, parki in druge zelene površine (bregovi rek, zelenice ob cestah, parkirnih površinah ...). Pomembnost dediščine dvorišč, vrtov in parkov je enako pomembna kot dediščina grajene strukture.

Odprti prostor smo glede na skupne značilnosti in funkcije razvrstili v tri skupine:

- trg, ulice - javne komunikacije, namenjene motornemu prometu in pešcem;
- javne zelene, pretežno parkovno urejene površine - javne površine, ki se nahajajo izven nekdanjega z obzidjem obdanega srednjeveškega mesta, vendar tik ob obzidju; te površine so parkovno urejene in ustvarjajo na južni strani mesta kvalitetno urejene parkovne površine in značilno južno podobo mesta;
- dvorišča in vrtovi - vse tiste površine, ki se nahajajo znotraj ulične pozidave, površine, ki so z objekti ločene od javnih komunikacij; v to skupino spadajo vsa dvorišča in vrtovi, funkcionalne površine objektov.

Za nadaljnje načrtovanje je pomembno ugotoviti potrebe po odprtem

prostoru v odvisnosti od starostne strukture stanovalcev in drugih uporabnikov objekta.

Potrebe uporabnikov

Uspešnost načrtovanja odprtega prostora ni samo v uporabi predpisanih navodil, normativov in izboru elementov, ki jih ponuja tržišče ali jih oblikujejo načrtovalci. Nema lokrat je zanimivejši tisti odprti prostor, ki ni bil načrtno urejen in je nastal spontano v okviru možnosti in iznajdljivosti uporabnikov.

Ena izmed bistvenih značilnosti uspešno načrtovane ureditve je pripadnost, občutek pripadnosti in simbolno lastništvo uporabnikov.

Načrtovanje odprtega prostora mora ustrezati potrebam prebivalstva; potrebe se zrcalijo v vrednotah, ki so za različne ljudi različne in prilagojene starostnim skupinam.

Najpogostejše in najznačilnejše potrebe stanovalcev: povezanost z naravnim okoljem, zasebnost - javnost, varnost, udobnost, red in kontrola, simbolno lastništvo.

Razumevanje podobnosti z naravnim okoljem je v različnih oblikah

poselitve pomensko različno: v gosto pozidanem mestnem središču eno samo drevo ali zelenica pomenita več kot zelene površine vrtnega predmestja.

Numerični podatki

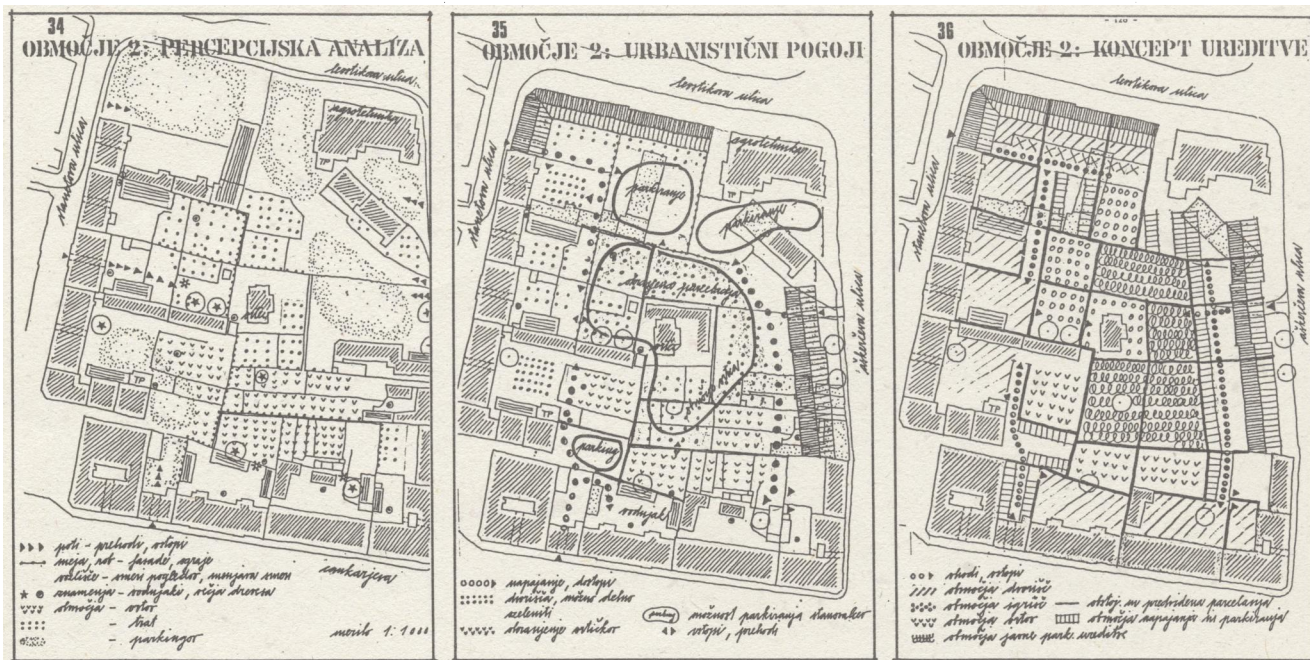
Preverjali smo kvadratne metre površin odprtega prostora Celja in ugotovili: če upoštevamo javne zelene površine (18.738 m²), dvorišča in vrtove (114.026 m²), pride na prebivalca (pribl. 4000 preb. v starem mestnem jedru) 33,0 m² površin, če pa upoštevamo zgolj površine dvorišč in vrtov, pride 28,0 m² površin na prebivalca mesta. Dovolj zgovoren podatek, kaj pomeni bivati v starem mestnem jedru ali novi soseski.

Vrednotenje

Za ugotovitev stanja dvorišč in vrtov, njihovih pozitivnih in negativnih pojavnih oblik, smo na osnovi postavljenih kriterijev izvedli vrednotenje. Kriteriji vrednotenja so razvrščeni v tri sklope, opredeljene z namebnostjo, funkcijo, vrednostjo in ohranjenostjo arhitekturnih elementov:

- socialni, gospodarski, urbanističnooblikovalski.

Celje, prenova kareja Stanetova, Cankarjeva, Aškerčeva, Linhartova. 1986

IV. Projektnooblikovalski vidik z aplikacijo na izbrane primere

Prenova dvorišč in vrtov je tesno povezana s prenovno grajene strukture, zato je njeno načrtovanje in izvajanje odvisno od prenove objekta, njegove vsebine in potreb uporabnikov. Odprti prostor starega mestnega jedra zaradi javnega značaja (uporablja ga več uporabnikov) zahteva poleg strokovnih usklajevanj in poznavanja vrednosti kvalitete odprtega prostora tudi usklajevanje oziroma sodelovanje z uporabniki. Odprti prostor predstavlja mesto srečanj, druženj med ljudmi, sosedi; na načine druženja in obnašanja ljudi v prostoru pa vpliva tudi način ureditve odprtega prostora.

V nadaljevanju četrtega dela je na osnovi postavljene metodologije prikazan idealiziran način postopka načrtovanja prenove izbranih dvorišč. Idealiziran način zato, ker niso upoštevani vsi kriteriji in omejitve, ki so potrebni za konkretno realizacijo. Delno so zavestno opuščene nekatere omejitve, kot so komunalna in energetska infrastruktura, delno pa v tej fazi niso znane vse omejitve, kot je npr. program prenove objekta.

Zaključek

Četrto poglavje raziskovalne naloge predstavlja aplikativni predlog ureditve treh tipičnih predstavnikov dvorišč in vrtov v starem mestnem jedru Celja. Predlog ureditve je izdelan na osnovi postavljene metodologije, ki predstavlja optimalen in zaželen pristop k načrtovanju odprtega prostora - dvorišč in vrtov. Predlogi ureditev dokazujejo, da je odprti prostor starega mestnega jedra normativno enakovreden odprtemu prostoru novih sosesk in da je v njem možno realizirati tudi manjše športno-rekreacijske površine. Način razmejitev, parcelacije prostora vzbuja pri stanovalcih občutek pripadnosti, simbolno lastništvo, kar pozitivno vpliva na urejenost in vzdrževanje prostora.

Primerno urejen odprti prostor (dvorišča in vrtovi) neposredno vpliva na kvaliteto bivalnih razmer v starem

mestnem jedru, kvalitetne bivalne razmere pa so osnova za vzpostavljanje in ohranjanje uravnoveženega razmerja starostne in socialne strukture stanovalcev, osnova za prenovno mesta v celoti, osnova za ohranjanje stanovanjske funkcije kot najvitalnejše funkcije mesta.

In danes?

Prvi koraki prenove so bili spodbuda za večje posege v mestni prostor. Mestno jedro je naenkrat postalo atraktiven prostor.

Glede na spoznanja, ki smo jih pridobili v času od priprave projektov pa

do danes, ko prenova poteka po istem vzorcu naprej, bi bilo potrebno ponovno analizirati in ovrednotiti izvedene posege, marsikatere sicer predvidene ukrepe pa prilagoditi današnjim trendom razvoja in spoznanjem prenove.

Stroka postaja nemočna na relaciji do upravnih organov in različnih komisij, kontinuiteta interdisciplinarno zastavljenega procesa prenove je prekinjena.

mag. Alenka Kocuvan-Polutnik, dipl. inž. arh., Razvojni center - planiranje, Celje

SHEMA METODOLOGIJE NAČRTOVANJA PRENOVE ODPRTIH PROSTOROV (DVORIŠČ IN VRTOV) STAREGA MESTNEGA JEDRA

